

УДК 343.533

І. Литвин,кандидат юридичних наук, доцент, директор
ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»

ЩОДО НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ОБОРОТІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

В умовах ринкової економіки, коли декілька суб'єктів господарської діяльності виробляють одну й ту ж продукцію, надають послуги одного характеру, виконують аналогічні роботи, проте різні за рівнем якості, споживачеві іноді непросто відрізнити товар або послугу одного виробника від товару чи послуги іншого виробника – суб'єкта господарювання. Здійснити розмежування можна за допомогою засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг, таких як знаки для товарів і послуг (торговельні марки), фірмові (комерційні) найменування, кваліфіковані зазначення походження товару. Водночас діяльність окремих суб'єктів господарювання спрямовується не на задоволення зростаючих потреб людини, суспільства й держави, а на особисте, як правило, незаконне збагачення за рахунок порушення прав і законних інтересів інших учасників господарської діяльності. Наслідки цього процесу не обмежуються сферою господарської діяльності, а впливають на інші сфери суспільного життя, істотно позначаючись на ефективності функціонування механізму ринкової економіки держави та механізму захисту інтересів, що виникають у зв'язку зі створенням різних об'єктів інтелектуальної діяльності людини.

Метою статті є проведення всебічного аналізу змісту понять «незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження

товару» та «умисне порушення права на засоби індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг як об'єкти права інтелектуальної власності», а також ознак основного, кваліфікованого та привілейованого складів злочину, передбаченого ст. 229 Кримінального кодексу України, крізь призму змін у цивільному й господарському законодавстві України.

Злочини, що посягають на засоби індивідуалізації товарів і послуг господарського обороту, були предметом дослідження П.П. Андрушка, К.Б. Дудорової, О.О. Дудорова, В.М. Киричка, О.С. Лисенкової, С.Я. Лихової, О.І. Перепелиці, В.М. Слепця та інших учених.

Для правової оцінки цієї групи злочинів велике значення має з'ясування питання про види об'єктів права інтелектуальної власності [2, с. 19], якими визнаються такі: 1) авторське право, об'єктами якого є твори (літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (баз даних) та інші твори); 2) суміжні права (виконання, фонограми, відеограми та програми (передачі) організації мовлення); 3) право промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг (торговельні марки), раціоналізаторські пропозиції, наукові відкриття, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, географічні зазначення, комерційні таємниці).

Однак у цивілістичній літературі ці об'єкти поділялись на дві групи – об'єкти авторського права й суміжних прав та об'єкти права промислової власності, а в цивільному праві склались два самостійні правові інститути – авторське право та право промислової власності. Проте останнім часом виникла тенденція до формування третьої групи – групи результатів творчої діяльності, яка відокремлюється від групи промислової власності та отримала назву засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг. До неї належать знаки для товарів і послуг, фірмове найменування та найменування місця походження товару [16, с. 525; 17, с. 604], які Паризькою конвенцією про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р., зміненою 2 жовтня 1979 р. (діє в Україні на підставі Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. [13]), визнаються об'єктами охорони промислової власності. Загалом у цій конвенції об'єктами охорони промислової власності визнаються патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування, вказівки про походження чи найменування місця походження, припинення недобросовісної конкуренції [6, с. 324].

Тому слушною є думка П.П. Андрушка про те, що виокремлення засобів (правових засобів) індивідуалізації учасників господарського (цивільного) обороту, товарів і послуг в окрему підгрупу об'єктів права промислової власності або в окрему групу об'єктів права інтелектуальної власності є виправданим [2, с. 20]. Однак зазначені правові засоби індивідуалізації суттєво відрізняються від інших об'єктів промислової власності як за своїм функціональним призначенням, так і за рівнем творчості. Як вказує О.А. Підпригора, одна справа – створити винахід, і зовсім інша – знак для товарів і послуг, промисловий зразок чи фірмове найменування. Загалом об'єкти промислової власності мають своїм призначенням

підвищення ефективності виробництва, зниження собівартості продукції тощо, а засоби індивідуалізації – індивідуалізувати товаровиробника, показати відмінність товару одного виробника від подібного товару іншого виробника. Тому значимість об'єктів промислової власності дещо вища, ніж засобів індивідуалізації, а останні не дуже вписуються в групу об'єктів промислової власності за своїм функціональним призначенням [17, с. 525]. Аналогічної думки дотримується С.Я. Лихова [9, с. 447]. Підтвердженням цього є прийняття 22 травня 2003 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності» [12], за яким кваліфіковане зазначення походження товару як об'єкта права промислової власності виправдано стало об'єктом кримінально-правової охорони не за ст. 177 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а за ст. 229 КК України, оскільки воно разом зі знаком для товарів і послуг та фірмовим найменуванням є засобом індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг [2, с. 20–26; 8, с. 427].

О.Ю. Кашинцева, проаналізувавши відмінності в моменті виникнення права на знак для товарів і послуг, зазначає, що як об'єкт права промислової власності він є символом, який індивідуалізує однорідні товари й послуги. На її думку, знак як об'єкт авторського права – це створене творчою працею розробника позначення, яке може бути виражене в будь-якій матеріальній формі та з моменту його створення є об'єктом авторського права. Проте об'єкт авторського права та матеріальний об'єкт, у якому він існує (знак для товарів і послуг), не повинні ототожнюватись [12, с. 10; 17].

Вважаємо, що подальше визнання в ст. 421 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) творця (творців) будь-якого із зазначених у ст. 420 ЦК України об'єктів права інтелектуальної власності, якому належать особисті

немайнові та/або майнові права інтелектуальної власності, суб'єктом права інтелектуальної власності (автором, виконавцем тощо) є ще одним підтвердженням цього. Однак на практиці стосовно цих засобів індивідуалізації інколи взагалі не можна визначити їх творця як суб'єкта права інтелектуальної власності (зокрема, авторського права), якого в них може й не бути [2, с. 20]. Отже, виділення цих правових засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг в окрему групу об'єктів права промислової власності, як і виділення їх у ст. 229 КК України як об'єктів кримінально-правової охорони, є цілком виправданим. За таких умов як належне особі (особам) нематеріальне благо та один із різновидів цінностей, на які посягають злочини, передбачені ст. ст. 177, 229 КК України (видовий об'єкт цих злочинів), можна розглядати право інтелектуальної власності на об'єкти права промислової власності, які є результатом творчої діяльності їхніх авторів (винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію) та засобами (правовими засобами) індивідуалізації учасників господарського обороту, вироблених товарів і послуг, що надаються такими учасниками (знак для товарів і послуг, фірмове найменування та кваліфіковане зазначення походження товару).

Питання визначення видового та безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 229 КК України, що посягає на право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації, які чинним законодавством України визначаються як об'єкти права промислової власності з урахуванням положень Паризької конвенції про охорону промислової власності, Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 р., Протоколу до неї від 28 червня 1989 р. та Конвенції, що застосовує Всесвітня організація інтелектуальної власності, недостатньо досліджені в доктрині кримінального права. Намагаючись їх ви-

рішити, автори не враховують виду належності знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань, кваліфікованих зазначень походження товару як засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг до об'єктів права промислової власності, тому навіть у межах однієї колективної праці по-різному підходять до вирішення цього питання. Зумовлюється це насамперед тим, що поміщення законодавцем злочинів, передбачених ст. ст. 176, 177 КК України, до Розділу V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», а злочинів, передбачених ст. ст. 229, 231 та 232 КК України, – до Розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України, зрештою «розриваючи» право інтелектуальної власності на три різновиди на рівні безпосередніх об'єктів [8, с. 426–427; 9, с. 336–337], не дає змогу виділити наведені вище їх спільні ознаки [2, с. 24].

З певних причин (по-перше, право інтелектуальної власності та право власності на річ, яка є об'єктом права інтелектуальної власності, не залежать одне від одного [2, с. 26–27], оскільки згідно зі ст. 419 ЦК України перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає перехід права власності на річ (об'єкт), а перехід права власності на річ не означає перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності; по-друге, особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцям об'єкта права інтелектуальної власності та лише у випадках, передбачених законом, можуть належати іншим особам; по-третє, згідно із ч. ч. 3, 4 ст. 423 ЦК України особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав інтелектуальної власності та не можуть відчужуватись (передаватись) за винятками, встановленими законом, а згідно із ч. 1 ст. 427 ЦК України майнові права можуть бути передані відповідно до закону повністю чи частково іншій особі) досить спірними видаються по-

зиції тих учених, які, виділяючи право інтелектуальної власності як складову частину права власності взагалі, пропонують злочини, передбачені ст. ст. 176, 177, 229 КК України, за тотожністю безпосереднього об'єкта й предмета цих злочинів [2, с. 17–20], а також за видовим об'єктом [8, с. 426–427; 9, с. 336–337] помістити до Розділу VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України.

Тому залежно від виду об'єкта права інтелектуальної власності, сфери незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності та виду незаконних діянь щодо нього кожен зі злочинів, передбачених ст. ст. 176, 177, 229, 231, 232 КК України, має як основний безпосередній об'єкт право інтелектуальної власності на окремі об'єкти права інтелектуальної власності, зокрема: 1) ст. 176 КК України – право інтелектуальної власності на твір (авторське право) і суміжні права (право на виконання, фонограму, відеограму, програму мовлення); 2) ст. 177 КК України – право інтелектуальної власності на об'єкти права промислової власності, які є результатом творчої діяльності їхніх авторів (винахід, корисна модель, промисловий зразок, топографія інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторська пропозиція); 3) ст. 229 КК України – право інтелектуальної власності на об'єкти права промислової власності, які є засобами індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг (знак для товарів і послуг, фірмове найменування, кваліфіковане зазначення походження товару); 4) ст. ст. 231, 232 КК України – право інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Частина 2 ст. 495 ЦК України визначає, що майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку (знак для товарів і послуг) належать володільцю відповідного свідоцтва, володільцю міжнародної реєстрації, особі, торговельну марку (знак для товарів і послуг) якої визнано в установленому порядку добре відомою, якщо інше

не встановлено договором. Майновими правами є право на використання торговельної марки, виключне право дозволяти використання торговельної марки, виключне право перешкоджати неправомірному використанню торговельної марки, у тому числі забороняти таке використання, інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом (ч. 1 ст. 495 ЦК України). Згідно зі ст. 490 ЦК України майновими правами інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування є право на використання комерційного найменування, право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційне найменування, у тому числі забороняти таке використання, інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Причому майнові права на комерційне (фірмове) найменування передаються іншій особі лише разом із цілісним майновим комплексом особи, якій ці права належать, або його відповідною частиною.

Відповідно до ст. ст. 502, 503 ЦК України суб'єкти права інтелектуальної власності на географічне зазначення (зокрема, кваліфіковане зазначення походження товару) – виробники товарів, асоціації споживачів тощо – мають право на визнання позначення товару (послуги) географічним зазначенням, право на використання такого зазначення, а також право перешкоджати його неправомірному використанню (у тому числі забороняти таке використання).

Фактично під час вчинення незаконного використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, а також іншого порушення прав на ці об'єкти права промислової власності одночасно порушуються майнові права інтелектуальної власності суб'єкта господарювання за здійснення ним господарської діяльності на такі об'єкти, якому вони належать і які він використовує на законних підставах. Отже, шкода при цьому може бути

заподіяна не лише майновим правам цього суб'єкта права інтелектуальної власності, а й встановленому порядку (механізму) використання таких об'єктів права промислової власності в господарській діяльності.

Зміст і характер господарської діяльності в чинному законодавстві України визначається насамперед Конституцією України, Господарським кодексом України, ЦК України та деякими іншими законодавчими актами, а найменування виду господарської діяльності та її суб'єктів у Розділі VII Особливої частини КК України взагалі є різним.

На нашу думку, під час визначення змісту й характеру використання таких об'єктів права промислової власності в господарській діяльності необхідно керуватись поняттям «господарська діяльність», яке міститься в ст. 3 Господарського кодексу України: діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (ч. 1); господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємства – підприємцями (ч. 2). Отже, поняття «господарська діяльність» у плані відповідальності за ст. 229 КК України має розглядатись як більш широке, ніж поняття «підприємництво», оскільки охоплює діяльність юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми та форми власності (не обов'язково суб'єктів підприємства). Мета отримання прибутку й систематичність при цьому не є обов'язковими [3, с. 425; 10, с. 7].

П.П. Андрушко виділяє чотири можливі варіанти співвідношення цих понять: 1) вони є тотожними [11, с. 20–21]; 2) поняття «господарська діяльність» є більш широким, ніж поняття «підприємницька діяльність», оскільки вміщує багато форм діяльності, спрямованої на здобуття економічно значимого резуль-

тату (господарської вигоди), у тому числі й підприємництво [7, с. 90–92]; 3) поняття «підприємницька діяльність» ширше за поняття «господарська діяльність», оскільки перше виражається не лише у виготовленні продукції, виконанні робіт, наданні послуг, а й в інвестуванні капіталу в названі сфери, управлінні ним та одержанні дивідендів від корпоративних прав [15, с. 337–338]; 4) поняття «підприємницька діяльність» і «господарська діяльність» мають різний об'єм, більшість їхніх ознак мають однаковий зміст, проте кожне з них має також ознаки, відсутні в іншого [1, с. 672–673].

Отже, в абз. 4 ст. 1 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» та в ч. 1 ст. 209 КК України підприємницька діяльність була визнана окремим видом господарської. А згідно зі ст. 42 Господарського кодексу України підприємництвом є самостійна, ініціативна, систематична та на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (господарська комерційна діяльність). Тому можемо зробити висновок, що поняттям «господарська діяльність» законодавець охоплює поняття «підприємницька діяльність» і «підприємництво», специфічний зміст яких жодним чином не виключає належність їхніх ознак до змісту поняття «господарська діяльність».

В умовах сучасної ринкової економіки господарська діяльність є надзвичайно різноманітною, багатопрофільною, коли багато підприємств виробляють одну й ту ж продукцію, надають послуги одного виду, не однакові за рівнем якості [16, с. 10–13; 14, с. 420–422; 5, с. 185–186]. Споживачеві іноді непросто відрізнити товар або послугу однієї особи від такого ж товару (послуги), що виробляється іншим суб'єктом господарювання. Тому здійснити це йому допомагають саме засоби індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг.

Однак паралельно виникає потреба в розрізненні суб'єктів, які виробляють товари одного й того ж виду, від інших, які надають такі ж послуги. Якщо один такий суб'єкт виробляє товари, надає послуги, які роблять йому честь, то такою ж назвою можуть скористатись інші, які виробляють товар нижчої якості, що не користується попитом у споживачів, з метою введення їх в оману. Тому окремої правової охорони потребує фірмове найменування, щоб ним не могли неправомірно скористатись інші особи. Також у господарському обороті мають значення якісні характеристики товару, пов'язані з природними властивостями географічного району, місця виготовлення товару, що зумовлює необхідність їх правової охорони як географічних зазначень походження. Отже, символи, здатні викликати в споживачів асоціації з товаром, послугами, з особою товаровиробника чи особою, яка надає послуги, з географічним місцем походження (виробництва) товару, потребують окремої правової охорони. Тобто охорона майнових прав суб'єкта господарювання на ці засоби індивідуалізації можлива лише шляхом забезпечення встановленого порядку (механізму) їх використання як об'єктів права промислової власності у сфері господарської діяльності.

Таким чином, злочин, передбачений ст. 229 КК України, посягає також на таку цінність, як порядок (механізм) використання зазначених засобів індивідуалізації як об'єктів права промислової власності у сфері господарської діяльності, оскільки гарантовані законодавством права на ці об'єкти інтелектуальної власності забезпечують суб'єктам господарювання їх використання у сфері суспільного виробництва, спрямованого на виготовлення й реалізацію товарів, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. При цьому особливістю механізму заподіяння шкоди такому порядку є те, що під час порушення прав на ці об'єкти права промислової власності винна особа шляхом виро-

блення, реалізації та надання товарів і послуг або здійснення господарської діяльності під чужим фірмовим найменуванням спотворює споживчу вартість і вартість товару (послуги) та впливає на зниження здатності цих засобів індивідуалізації ідентифікувати й розрізнити товари, послуги та осіб, які є товаровиробниками та/або надають послуги, що зрештою можливе навіть незалежно від наявності конкуренції між їх власниками (співвласниками), користувачами та/або іншими особами. У цьому разі зниження здатності охоронюваного засобу індивідуалізації ідентифікувати та розрізнити товари, послуги, осіб, які здійснюють їх виготовлення, реалізацію чи надання послуг, являє собою ідеальні (нематеріальні) наслідки руйнування порядку охорони прав і використання цих засобів та вказує на те, що загроза небезпеки з можливої переростає в реальну. Матеріальні наслідки являють собою випуск на товарний ринок, реалізацію товарів, надання послуг, що порушує інтереси власників (співвласників), користувачів та інших осіб (наприклад, споживачів) щодо забезпечення їхніх майнових прав на знак для товарів і послуг (торговельну марку), фірмове (комерційне) найменування та кваліфіковане зазначення походження товару як об'єкт права промислової власності.

З огляду на зроблений аналіз об'єкта незаконного використання зазначених засобів індивідуалізації вважаємо за доцільне зробити певні висновки.

По-перше, родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 229 КК України, є право інтелектуальної власності як належні особі (групі осіб) особисті немайнові та/або майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності на певний об'єкт (об'єкти) права інтелектуальної власності, необхідні для забезпечення захисту результату творчої праці людини, її моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

По-друге, видовим об'єктом цього злочину можна визнати право інтелек-

туальної власності на об'єкти права промислової власності, які є засобами (правовими засобами) індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг, що надаються такими учасниками (знак для товарів і послуг, фірмове найменування, кваліфіковане зазначення походження товару).

По-третє, основним безпосереднім об'єктом є право інтелектуальної власності на ці засоби індивідуалізації.

По-четверте, додатковим об'єктом цього злочину є встановлений порядок (механізм) використання засобів (правових засобів) індивідуалізації учасників господарського обороту, вироблених товарів та послуг, що надаються такими учасниками, як об'єктів права промислової власності у сфері господарської діяльності.

Ключові слова: об'єкт злочину, об'єкт злочину у сфері права інтелектуальної власності, об'єкт злочину у сфері права промислової власності, об'єкт злочину щодо незаконного використання засобів індивідуалізації товарів і послуг у господарському обороті.

У статті досліджено правову природу об'єкта злочину, передбаченого ст. 229 Кримінального кодексу України. Здійснено розмежування об'єкта складу злочину щодо незаконного використання засобів індивідуалізації товарів та послуг у господарському обороті з-поміж злочинів у сфері права інтелектуальної власності. Охарактеризовано видовий і безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 229 Кримінального кодексу України, що посягає на право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації, які чинним законодавством України визначаються як об'єкти права промислової власності.

В статті досліджена правова природа об'єкта преступлення, передбаченого ст. 229 Уголовного кодексу України. Осуществлено разграничение объекта состава преступления относительно незаконного использования средств ин-

дивидуализации товаров и услуг в хозяйственном обороте среди преступлений в сфере интеллектуальной собственности. Охарактеризован видовой и непосредственный объект преступления, предусмотренного ст. 229 Уголовного кодекса Украины, посягающий на право интеллектуальной собственности на средства индивидуализации, которые действующим законодательством Украины определяются как объекты права промышленной собственности.

In the article the legal nature of the object of the crime provided for in art. 229 of the Criminal Code of Ukraine. A distinction was made between the object of the crime and the illegal use of means of individualizing goods and services in economic circulation among crimes in the field of intellectual property. The species and the direct object of the crime provided for in art. 229 of the Criminal Code of Ukraine, infringing on the right of intellectual property to means of individualization, which are defined by the current legislation of Ukraine as objects of industrial property rights.

Література

1. Андрушко П.П. Вдосконалення механізму кримінально-правової охорони підприємницької діяльності у новому Кримінальному кодексі України / П.П. Андрушко // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними : міжвідомчий науковий збірник / за ред. А.І. Комарової, М.О. Потєбенька, В.П. Пустовойтенка та ін. – К., 2001. – Т. 25. – С. 664–675.
2. Андрушко П.П. Злочини, що посягають на право інтелектуальної власності (статті 176, 177, 229, 231 та 232 КК України) / П.П. Андрушко // Законодавство України: науково-практичні коментарі. – 2003. – № 9. – С. 17–67.
3. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : [монографія] / О.О. Дудоров. – К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.
4. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирован-

ния: уголовное-правовое исследование / В.Л. Емельянов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 291 с.

5. Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки : зб. документів, матеріалів, статей / за заг. ред. О.Д. Святоцького. – К. : ВД «Ін Юре», 2003. – 368 с.

6. Збірник нормативних актів з питань промислової власності / [уклад. : В.О. Жаров та ін.] ; за ред. В.Л. Петрова, В.О. Жарова ; Державне патентне відомство України. – К. : Вища школа, 1998. – 486 с.

7. Кузьмін Р.І. Співвідношення понять «підприємництво» та «господарська діяльність» / Р.І. Кузьмін, Р.Р. Кузьмін // Право України. – 1999. – № 5. – С. 88–92.

8. Лихова С.Я. Кримінально-правова охорона права на результати інтелектуальної діяльності / С.Я. Лихова // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матер. IX регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 13–14 лютого 2003 р.) – Львів : Юридичний факультет ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – С. 423–428.

9. Лихова С.Я. Вплив міжнародно-правових норм про охорону інтелектуальної власності на сучасне кримінальне законодавство України / С.Я. Лихова // Держава і право : зб. наук. праць. Серія «Юридичні і політичні науки» / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2003. – Спецвипуск. – С. 333–337.

10. Мойсик В.Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-ви-

конавче право» / В.Р. Мойсик ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка – К., 2002. – 20 с.

11. Пилипенко А.Я. Основи господарського права України : [навч. посібник] / А.Я. Пилипенко, В.С. Щербина. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Міжрегіональна академія управління персоналом, 1998. – 317 с.

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності : Закон України від 22 травня 2003 р. № 850-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/850-15>.

13. Про правонаступництво України : Закон України від 12 вересня 1991 р. № 1543-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.

14. Святоцький О.Д. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми правової охорони та використання / О.Д. Святоцький // Конституція України – основа модернізації держави та суспільства : матер. наук. конф. (м. Харків, 21–22 червня 2001 р.) / упор. : Ю.М. Грошевий, М.І. Панов. – Х. : Право, 2001. – С. 418–423.

15. Старілов Ю.Н. Служебное право : [учебник] / Ю.Н. Старілов. – М. : БЕК, 1996. – 698 с.

16. Хозяйственное право : [учебник] / [В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хухулин и др.] ; под ред. В.К. Мамутова. – К. : Юринком Інтер, 2002. – 912 с.

17. Цивільне право України : [підручник] : у 2 кн. / [О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.] ; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002–2003. – Кн. 1. – 2002. – 720 с.

